

Klaus M. Meyer-Abich: Determination und Freiheit (Determinizmus és szabadság); **Karl Rawer/Otto Hermann Pesch:** Kausalität—Zufall—Vorsehung (Okság—Véletlen—Gondviselés); **Béla Weissmahr/Otto Knoch:** Natürliche Phänomäne und Wunder (Természeti jelenségek és csoda). Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft. Teilband 4. Herder, Freiburg—Basel—Wien 1982, 152 o.

A nyolcvanas évek teológiai irodalmának maradandó értékű terméke lesz a Fr. Böckle, Fr.-X. Kaufmann, K. Rahner, B. Welte és R. Scherer szerkesztésében megjelent 30 kötetes interdiszciplináris enciklopédia: Christlicher Glaube in moderner Gesellschaft. A mű címe jelzi célkitűzését: párbeszédet folytatni a hit és a modern tudomány között. Több mint 100 szakember (filozófus, természettudós, teológus, szociológus, történész stb.) vizsgálja a keresztény hit fényében korunk legfontosabb kérdéseit és témáit. A Gondviselés problémájával kapcsolatos tételek a 4. kötetben kerülnek sorra, jóllehet — helyszüke miatt — elég röviden.

Klaus M. Meyer-Abich, esseni professzor az oksági meghatározottság és szabadság viszonyát taglalja. Amikor ma szabadságról beszélünk, legtöbbször a cselekvés szabadságára gondolunk s azt követeljük: minden korlát nélkül tehessek azt, amit jónak látunk. Ez a felfogás nemcsak önzést rejthet magában; nem hatol be az igazí, bölcséleti probléma velejéig: akaratumk meghatározóinak vizsgálatáig. Kantra támaszkodva állapítja meg, hogy emberi akaratumk akkor szabad valóban, ha a természetének megfelelő jót választja.

K. Rawer fizika tanár a freiburgi egyetemen. A determinizmus, véletlen és indeterminizmus problémáját vizsgálja a természettudomány szemszögéből. Századunk elején, főként M. Planck befolyására, legtöbb természettudós megdönhetetlen elvként állította, hogy az egész természet — beleértve az élőlényeket és az embert is — szigorú determinizmusnak van alávetve. Nincs tehát véletlen, de nincs hely az Isteni Gondviselésnek és az ember szabadságának sem. A kvantumfizika azonban újabb modellek illetve elméletek kidolgozására kényszerítette a tudósokat; a mikrorészecskék mozgásánál ugyanis nem érvényesek a klasszikus fizika törvényei: „A kvantummechanika szerint — legalább is a mikrorészecskék területén — valóban létezik a véletlen” (65 o.). Ennek ellenére egyesek, pl. de Broglie „rejtett paraméterek” feltételezésével ma is mindent determinisztikusan próbálnak magyarázni. Mások, pl. Bohr, Heisenberg „indeterministák”: a mikrorészecskéknel a határozatlansági összefüggés érvényes. Ha valóban „igaz, amit a kvantummechanika a határozatlan relációkról állít, — folytatja Rawer — akkor sohasem leszünk képesek bebizonyítani, hogy melyik igaz (illetve téves) a két értelmezés közül.” S hozzáteszi: „Mivel „rejtett paraméterekkel” nem végezhetünk számításokat, a gyakorlatban — „filozófiai beállítottságuktól” függetlenül — az indeterminisztikus kiindulópontot használják a kutatók. Ilyen értelemben részesíti előnyben az indeterminizmust a mai fizikusok magatartása” (67 o.). A természettudomány azonban avval, hogy elfogadja az indeterminizmust, még nem bizonyította be, hogy az embernek van valódi szabad akarata. Csak lehetőséget nyújt simább értelmezésére valamint a Gondviselés működésének megértésére.

Otto Hermann Pesch, a hamburgi egyetem teológia tanára a Gondviselés problémáját főként az Istentől az embernek adományozott szabad akarat oldaláról elemzi. Ennek az ajándéknak a segítségével léphetünk kapcsolatba „a világgal szemben álló Alanyisággal és Szabadsággal”. Isten az embert éppen azáltal teremtette emberré, hogy kapcsolatba lépett vele, s ezt a kapcsolatot — személyes szinten — ma is fenntartja. A szabadság azonban felelősséget teremt az emberben. „Ma az ember alá ren-

delt világ felelősségteljes használata és elismerése fejezi ki, hogy hiszünk a Gondviselésben" (98 o.).

A Gondviselésbe vetett hit egyik próbaköve a csoda. Otto Knoch passauai biblikus tanár a Szentírásból igazolja, hogy mind a zsidók mind pedig a keresztyények hittel vallották: Isten néha csodás módon is tanúskodik népe vezetéséről, küldöttei megbízásáról. Az ő csodás belenyúlása a történelemben nem jelenti azonban azt, hogy közvetlenül, a másodlagos okok közreműködése nélkül hozza létre csodás jeleit. Weismahr Béla, müncheni professzor — számunk egyik tanulmányának szerzője — fejti ki, hogyan értelmezhetjük a mai tudományos álláspontok elfogadásával Isten csodás beavatkozásait. A kvantumfizika szerint a természetben adva van bizonyos spontaneitások. Elég tehát feltételezni, hogy Isten ilyen rendkívüli s ezért váratlan eseményeket használ fel arra, hogy személyes felénk-fordulásának, üdvözítő akaratának jelét adja (vö. 144 és 146 o.).

Péteri András

Rózsa Huba: Az Ószövetség keletkezése. Bevezetés az Ószövetség könyveinek irodalom- és hagyománytörténetébe. Szent István Társulat, Budapest, 1986. 747 o.

Melyik figyelmes bibliailvasó ne vette volna észre Mózes 5 könyvében az egyenetlenségeket és akadozásokat, az ismétléseket és a kettős történeteket, az anakronizmusokat? Jól tudtuk azt is, hogy nem örökíthette meg az egyedüli szerzőnek elismert Mózes saját halálának elbeszélését. Nagy általánosságban szólva mégsem kívántuk kritikusan vizsgálni a szent szöveget, hanem használatra készen elfogadtuk a Bibliát az egyház kezéből. Rózsa professzor könyvében nagy felkészültséggel tárja elénk a kritikai vizsgálódás eredményeit.

Meggyőződése, hogy a bibliai irodalomtörténet eredményeinek összefoglaló előadásával elősegíti Isten írott igéjének jobb megértését. Bizton is vállalkozhat erre a feladatra a forma- és hagyománytörténet honi viszonylatban egyedülálló ismerete révén.

Érdeklődésünket azonnal felkelti a pentateuchus hagyományformáinak tárgyalásával. Megismertet az őstörténet műfajával: jól elkülöníti Izrael monotheizmusát a mítoszok világától, elvezet a történeti etiológia műfaj fogalmához és Előd István Katolikus dogmatikájával vallja: „Nem forrásokra támaszkodó történelemmel van dolgunk, hanem a hitére reflektáló ember okszerű (etiológiai) eszmélődésével.” Nem idegen az őstörténet elbeszélésétől a monda műfaja sem olyan értelemben, ahogy Gunkel meghatározza: „Népies, a múlt személyeiről vagy eseményeiről szóló, ősi hagyományozású, poétikus elbeszélés.” Hétköznapi gondolkodásunk idegenkedik a monda fogalmától, mert téves általánosítással nem teszünk különbséget a monda, a mítosz, a legenda, illetve a mese között. Sok olvasó lesz hálás a pontos megállapításért, miszerint a monda nem merő kitalálás, nem a fantázia terméke, hanem mint műfaj a hagyományozás módját juttatja kifejezésre olyan területen, ahol történeti pontosságot keresni hiábavaló volna.

Értekes meglátások birtokába juttat a könyvnek Proféták c. része is. Ismeretes, hogy milyen nagy jelentőséget tulajdonít a modern szentírásstudomány a korai proféták néven számontartott történeti könyvek szerzőségének. Rózsa professzor híven előadja a Biblia papi feldolgozásának deuteronomista, elohista és jahvista hagyomány szerinti taglalását. Elégtétellel olvassuk, hogy akárcsak mi a hitoktatás és az élő igehirdetés során, úgy Izrael népe is mindig a hit szemével nézte a múlt eseményeit: az Ószövetség történetzemlélete és ugyanígy a mi bibliai képzetvilágunk elválaszthatatlanul összekapcsolódik Izrael Istenébe — a magát a történelemben kinyilatkoztatató Jahvéba — vetett hittel.

Nagy értéket talál az olvasó az ún. nagy és kis profétákról szóló részben, az oly szép számban található összefoglalások által. Ezekben a szerző a proféták írásainak tartalmi áttekintését és tanításuk ismertetését nyújtja, jóllehet az irodalomtörténeti szempontokat és a kritikai taglalást sem mellőzi.